

УДК 159.98:364.632

Кальницька К. О.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ РОБОТИ З ЖІНКАМИ-ЖЕРТВАМИ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї ТА ЧОЛОВІКАМИ- КРИВДНИКАМИ

Статтю присвячено аналізу соціально-психологічних технологій та форм надання допомоги жінкам, які стали жертвами домашнього насильства, а також інтервенційних програм психокорекційної роботи з чоловіками-кривдниками. З'ясовано особливості надання соціально-психологічної допомоги жертвам насильства на конкретних прикладах в Україні та за кордоном. Окрему увагу приділено вітчизняному досвіду реалізації корекційних програм для чоловіків, які вчиняють насильство або належать до групи ризику щодо його вчинення.

Ключові слова: *насильство в сім'ї, жінка-жертва насильства, чоловіки-кривдники, протидія насильству, консультування, співзалежність, психокорекційні програми для чоловіків-кривдників.*

Постановка проблеми. Сучасна соціально-політична та побутова реальність демонструє зростання насильства у всіх його видах і формах як на рівні суспільства і державних інститутів, так і на рівні індивідуальної свідомості. Гостро актуальною на сьогодні залишається проблема насильства в сім'ї, яке визнано світовою громадськістю однією з найбільш поширених у світі форм порушення прав людини.

Сімейне насильство неможливо пояснити лише економічними негараздами, бідністю чи алкоголізмом. Ці чинники посилюють агресивну поведінку домашніх насильників, утім не є її причинами. Насправді насильство в сім'ї як соціальне явище існує давно і широко розповсюджене у всьому світі незалежно від етнічних, расових, класових, релігійних та економічних особливостей країн. В Україні воно набуває все більшого масштабу, про що

свідчать як офіційна статистика, так і результати наукових досліджень. Так, за даними Української Гельсинської спілки з прав людини сьогодні на обліку органів внутрішніх справ за вчинення насильства в сім'ї перебуває більше 93 тисяч осіб [1]. Щогодини мінімум 15 жінок стають жертвами насильства у сім'ях. У цілому, 68% жінок в Україні зазнають знущань в сім'ї, згідно статистичних даних. Вони страждають від домашнього насильства частіше, ніж від пограбувань, зґвалтувань чи автомобільних катастроф разом узятих. 35-50% жінок, які потрапляють у лікарні з тілесними травмами – це жертви домашньої тиранії [1]. Утім, слід враховувати, що офіційна статистика не відображає реальної картини поширення домашнього насильства, адже й досі відсутня державна система збору і обробки інформації про факти насильства в сім'ї. Відомча статистика, що забезпечується Міністерством соціальної політики та Міністерством внутрішніх справ, формується з різних джерел і не розрізняє випадки за видами насильства, які зазначені в законі України «Про попередження насильства в сім'ї» та ухвалені Верховною Радою у 2001 р. [2].

Прагнення зрозуміти витоки насильства в сім'ї, його природу актуалізує та об'єднує зусилля сучасних психологів, соціологів, соціальних працівників, представників правоохоронних органів у пошуку форм, методів попередження насильницької поведінки, надання допомоги його жертвам. Усвідомлення того, що насильницька поведінка призводить до руйнівних наслідків, висуває альтернативу – політику ненасильства як шляху до діалогу, компромісу, досягнення консенсусу, злагоди як на рівні суспільства, так і окремої сім'ї. Саме це активізує інтерес до вивчення і впровадження різних технологій допомоги жертвам насильства з одного боку та корекційних програм для винуватців, які вчиняють насильство в сім'ї, – з другого. Тому *метою даної статті* є дослідження основних соціально-психологічних технологій роботи з жінками-жертвами та з чоловіками, які вчиняють насильство в сім'ї або належать до групи ризику щодо його вчинення.

Результати теоретичного дослідження. Насильство в сім'ї є комплексним явищем, яке зумовлене низкою чинників соціального, психологічного та економічного характеру. Такими чинниками можуть бути: економічна нестабільність; суспільно схвалювані стереотипи; нівелювання існуючих моральних та духовних цінностей; недотримання прав людини; визнані стереотипи щодо уявлення про типову чоловічу та жіночу роль в соціумі; відчуття вседозволеності та безкарності внаслідок недосконалого та корумпованого судочинства; соціальні проблеми та соціальна незахищеність; особистісні проблеми (нездійснене самовизначення, невідповідність життєвого сценарію дійсності, неузгодженість рівня домагань з наявними можливостями); невідповідність виховних ідеалів реаліям сучасного життя; негативний вплив телебачення та інформаційних технологій тощо.

Домашнє насильство має широкий спектр фізичних, психологічних та соціальних наслідків для всіх членів сім'ї, зокрема для його жертв та виконавців. Саме ці наслідки є причиною формування специфічних потреб, задоволення яких може бути значно полегшене завдяки застосуванню коректних соціально-психологічних технологій, форм і методів роботи з даною групою клієнтів.

Основними потребами жінок, які зазнали насильства в сім'ї, є потреби у захисті і безпечному притулку для себе та дітей; у працевлаштуванні для забезпечення собі і дітям проживання окремо від кривдника, забезпечення можливості виховувати дітей, брати участь у реабілітаційних заходах; потреба у тренінгових заняттях з відпрацювання навичок пошуку роботи, проходження співбесіди, написання резюме; потреба у відновленні психічного здоров'я, в емоційній підтримці; у подоланні залежності чи співзалежності; потреба у догляді за дітьми, у психологічній корекції тощо [16]. У вирішенні цих проблем жінки потребують фахової допомоги, зокрема й соціально-психологічної, надання якої відбувається у формі індивідуальної чи групової роботи.

Індивідуальна робота з жінками, які пережили насильство в сім'ї, може здійснюватися психологами у вигляді консультаційної, діагностичної та корекційної роботи. Окремим важливим напрямком професійної допомоги у межах зазначених технологій є соціально-психологічна робота зі співзалежністю.

Особливості індивідуальної роботи з жінками-жертвами домашнього насильства, насамперед виявляються у консультуванні (кризовому, інформаційному, індивідуально-підтримуючому, мотиваційному, консультуванні, спрямованому на гармонізацію особистості тощо). Будь-яка консультація передбачає встановлення партнерських відносин, виявлення насильницької ситуації у сім'ї та обов'язкове врахування психоемоційного стану клієнтки. Сутність проблеми прояснюється шляхом збирання фактів, з'ясування відчуттів жінки, її ставлення до ситуації. Психолог може висловити свою думку щодо проблеми клієнтки, надати їй інформацію про те, які дії вона може зробити вже сьогодні. Надалі обговорюється перспектива «втручання» в ситуацію клієнтки. Під час первинного напівструктурованого інтерв'ю особливу увагу звертають на емоційний стан жінок. Скривджені жінки впродовж першої зустрічі почуваються надзвичайно тривожно. Вони переживають з приводу того, що і як треба говорити. Консультант має створити довірливу та комфортну атмосферу, переконати жінку в тому, що вона може не розповідати все й одразу. Постраждала жінка має відчути, що психолог є безоцінковим і некритичним, дотримується принципу конфіденційності [3].

Чимало жінок під час консультації виявляють низку емоційних реакцій, зокрема страх, злість, провину і навіть сумніви щодо власного психічного здоров'я. Консультанту слід заохочувати постраждалу дати вихід емоціям назовні. Лише потім жертва буде в змозі подолати їх. Надалі слід допомогти жінці подивитися об'єктивно на її ситуацію з різних ракурсів. Важливий аспект консультування – акцентування уваги на позитивних якостях постраждалої. Вона потребує допомоги у визначенні власних позитивних характеристик.

Водночас варто звертати увагу на теперішній час, оскільки жінка може почувати себе ніби у пастці й не бачити виходу.

Кризове консультування в більшості випадків здійснює психолог, і лише у разі необхідності (якщо вираженими є особистісні порушення) до роботи залучається лікар-психіатр. Кризове консультування також передбачає важливість надання психологічної підтримки з метою унеможливлення розвитку посттравматичного стресового розладу.

Основні принципи індивідуальної роботи з потерпілою від насильства – це доброзичлива увага під час консультативної зустрічі; обережність і виваженість висновків; незасудження; зберігання нейтралітету; пояснення та перевірка; чесність (якщо зараз консультант не знає відповідей, то чесно сказати про це); емпатія; не підтримування ілюзій клієнтки [11].

Корекційна робота з жертвою насильства розпочинається після індивідуального та мотиваційного консультування й діагностики. Вона може здійснюватися у формі індивідуальної чи групової соціально-психологічної реабілітації (в залежності від рівня вмотивованості жінки до участі у групі). Варто з клієнткою укласти психологічний контракт, основною задачею при цьому є прийняття постраждалою відповідальності за результати роботи з психологом. В цілому вся психокорекційна діяльність націлена на набуття жінкою психоемоційної рівноваги, зменшення відчуття тривоги, вираженості та інтенсивності емоційного шоку, хронічного стресу; виявлення внутрішньоособистісних конфліктів та їх усвідомлення, розпізнання та усвідомлення власних почуттів, вміння говорити про них та керувати ними; усвідомлення і подолання психологічних травм розвитку, заміну деструктивних стереотипів поведінки ефективними, що відповідатимуть новим життєвим умовам, формування навичок конструктивного психологічного захисту, позитивної самооцінки і впевненості у власній спроможності долати труднощі; подолання страхів, набуття вміння сказати «ні»; постановки цілей і формування відповідального ставлення до себе, позитивної відкритості стосовно себе і

оточуючих; виявлення і розпізнання сімейних міфів тощо [9].

Окрім індивідуальної роботи з жертвами насильства, ефективним методом є групова робота. Використання тренінгових (групових) програм є дуже дієвою формою організації терапевтичного процесу при подоланні наслідків насильства. Основне завдання таких програм полягає саме у проведенні взаємного дослідження, отриманні знань про власну особистість. Традиційно тренінг застосовують для розвитку навичок самопізнання, саморозуміння, рефлексії, зміни ставлення до себе й інших, вироблення навичок саморегуляції, розвитку емоційної гнучкості, для покращення соціальної адаптації учасників, поглиблення досвіду психологічної інтерпретації інших людей. Його можна розглядати як спосіб перепрограмування моделі управління й поведінки людини, якою вона вже володіє.

Прикладом групового догляду, спрямованого на надання допомоги у вирішенні проблем у жінок, які зазнають насильства в сім'ї, є кризовий центр. Діяльність кризового центру базується на моделі комплексної професійної допомоги, яка включає надання таких послуг, як: притулок, цілодобовий телефон довіри, кризове консультування, консультації юриста, психолога, соціальний супровід, переадресація, представництво інтересів, групи підтримки, просвітницька робота. Загалом головним завданням працівників центру є: наснажити жінку, зменшити негативні наслідки нанесеної травми, показати їй варіанти виходу з кризи та допомогти прийняти рішення щодо свого майбутнього. Діяльність працівників кризового центру базується на стандартах конфіденційності, професіоналізму, поваги до вибору клієнта, безумовного позитивного ставлення та розподілу відповідальності [5].

Важливого значення в наданні допомоги жертвам насильства в сім'ї набули моделі роботи з співзалежними жінками. Майже все те, що відбувається в житті жінки, постраждалої від насильства, має ознаки співзалежності: клієнтка-жертва може не знати, що існує щось краще, ніж те, що вона

проживає. В ході розробки індивідуального плану роботи з кожною клієнткою психолог враховує етапи подолання співзалежності: 1) усвідомлення співзалежних моделей поведінки для подальшого їх змінювання на партнерські; 2) розуміння причин проблеми, наприклад, одна з них – співзалежність є засвоєною дисфункціональною поведінкою; 3) розплутування співзалежних взаємин: причини співзалежності можуть брати свій початок в динаміці взаємин з батьками; 4) відмова від проєкцій, які розглядаються як будівельний матеріал в стіні заперечення, якою жертва відгороджується від реальності; 5) усунення ненависті до себе, що репрезентується низькою самооцінкою жертви, відчуттям меншовартості, які психолог допомагає клієнтці усвідомити і трансформувати у позитивні уявлення про себе; 6) усунення силових ігор і маніпулювання. За браком внутрішніх ресурсів особистості співзалежні жертви насильства вдаються до силових ігор і маніпулювання, щоб отримати бажане. Драматичний трикутник (переслідувач, рятівник і жертва) – це звичайний спосіб, яким жертви маніпулюють іншими, залишаючись при цьому дуже пасивними. Як тільки за допомогою психолога клієнтка навчиться більш ефективним способам співпраці з людьми, потреба у маніпулюванні і управлінні іншими піде на спад; 7) вміння просити про те, що хочеться отримати. Найпростіший і безпосередній спосіб отримати бажане – прямо і ввічливо попросити про це; 8) знову навчитися відчувати. Співзалежні особи, які вирости в дисфункційних сім'ях, дуже рано починають приховувати свої почуття і думки про те, що відбувається у них вдома. Одне з найбільш прихованих почуттів жертви – це гнів, який має бути якимсь чином «виправданий», перш, ніж він буде виражений. Хтось має бути «винним» за всі нещастя в сім'ї. Часто ним у дисфункційній родині виявляються діти. Жінка, яка виступає в ролі жертви свого чоловіка, стає кривдником по відношенню до своїх дітей або інших членів родини [9, с. 86].

Найбільшого поширення у світовій практиці набули такі форми роботи із залежністю й співзалежністю: індивідуальна та групова психотерапія; сімейна

психотерапія; подружня психотерапія, а також підкріплення у вигляді відвідування груп самопомоги; читання спеціальної літератури, що стосується даної проблеми. Можливою формою допомоги співзалежним є просвітництво як стартова позиція для ідентифікації проблеми співзалежності; психологічна підтримка і самопомога [10].

Оскільки у свідомості жінок, які зазнають насильства і перебувають в стані співзалежності, закріплюються моделі невпевненої, тривожної, агресивної поведінки, то ефективним методом втручання та надання допомоги є проведення тренінгу асертивності, основними цілями якого є: підвищення поінформованості про права особистості; формування вміння розрізняти невпевнену, впевнену та агресивну поведінку; навчання вербальним і невербальним навичкам впевненої поведінки тощо.

Більшість соціально-психологічних технологій допомоги жертвам насильства знайшла своє впровадження у досвіді українських спеціалістів з практичної психології та соціальної роботи. На вітчизняних теренах цікавим та ефективним виявився досвід впровадження проекту «Свобода від насильства: розширення прав та можливостей дівчат та жінок у складних життєвих обставинах» здійснений «Українською фундацією громадського здоров'я» у 2013-2014рр. за підтримки Агенції ООН з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок та Трастового фонду ООН з викоренення насильства щодо жінок. В межах проекту було створено та апробовано комплексну програму для дівчат та жінок, які пережили насильство, або належать до групи ризику. Ця програма містить чотири блоки: діагностичний, індивідуальна робота, мотиваційне консультування та групова робота. На діагностичному етапі з'ясовуються потреби клієнтки, враховуються її особливості. За результатами діагностики та проходження мотиваційного консультування з метою визначення рівня вмотивованості до участі в групі визначається необхідність у проходженні клієнткою індивідуальної корекційної програми або участь у групових тренінгових сесіях. Групова робота передбачає

формування навичок постановки індивідуальних цілей та побудові планів щодо гармонізації власного життя, з'ясування сутності насильства, його видів, циклу, наслідків, проведення дестигматизації, налагодження ефективної комунікації (у тому числі і з чоловіками) як дієвого способу вирішення конфліктних ситуацій, пошук внутрішніх ресурсів та розвиток соціальних зв'язків, формування цілей та перспективних життєвих планів жінок. Автори проекту зазначають, що програма не є єдиним засобом вирішення проблем насильства і має застосовуватися в контексті ведення випадку особи, яка пережила насильство, або належить до групи ризику [9].

Не менш важливою, ніж надання підтримки потерпілим жінкам, є соціально-психологічна робота з чоловіками-кривдниками, адже ефективна боротьба з насильством в сім'ї потребує комплексного бачення проблеми, що включає запровадження нових методів поводження з чоловіками, які здійснюють насильство у сім'ї, а також діяльності, що концентрується на чоловіках загалом.

Аналіз досвіду різних країн у попередження та протидії насильству в сім'ї дозволяє визначити певні моделі здійснення роботи з чоловіками. До них можна віднести кризові центри для чоловіків (Скандинавія, Канада, Росія), програми роботи з порушниками закону при службах виконання покарань (Великобританія), програми кризового втручання, інтервенційні програми, програми управління гнівом, терапевтичні програми для чоловіків тощо [13-15]. Власне розробленість категоріального апарату в англійській соціально-психологічній літературі щодо роботи з чоловіками, які здійснюють насильство, свідчить про велику увагу, що приділяється даному виду практичної роботи. Відмінність у назвах програм відображає сфокусованість кожної на власних методах втручання, принципах та формах роботи.

Деякі з програм роботи з чоловіками, що існують у країнах Західної Європи та Америки, працюють лише з тими, хто самостійно та добровільно висловлює бажання брати в них участь. Інші створюються для чоловіків, які

направляються в програму у якості альтернативи покаранню за рішенням суду, рішенням служби пробації або в результаті інших правових санкцій, дозволених законодавством конкретної країни [4; 14-15]. Такі програми мають на меті зміну агресивних патернів поведінки за допомогою різноманітних терапевтичних підходів. Їх впровадження почалось 30 років тому передусім у Швеції, Канаді та США.

Перший професійний кризовий центр для чоловіків було створено в місті Гетеборг (Швеція) за ініціативою професора Б. Леннеер-Аксельсон, яка довела практично і теоретично, що в ситуації сімейної кризи чоловіки потребують не лише звинувачення та покарання, а й психосоціальної допомоги. Першою моделлю роботи з чоловіками на пострадянському просторі стала створена у 1996 році модель Алтайського крайового кризового центру для чоловіків як інноваційної соціальної служби, що поєднує профілактичний та реабілітаційний напрям. У діяльності Центру використовується низка методів та підходів терапевтичної та профілактичної роботи [4].

Переважає більшість наукових статей описують роботу з чоловіками, які здійснюють насильство в сім'ї, на базі двох підходів – когнітивно-біхевіорального та соціального навчання. Деякі з програм базуються на традиційних психодинамічних підходах, інші – на профеміністичних підходах та концепції гендерної рівності. Втім, незважаючи на теоретичну парадигму, що береться за основу певної програми, основними цілями є порушення стандартних моделей поведінки, спрямованих на ухилення від відповідальності, вироблення нових поведінкових патернів та нового ставлення до проблеми з тим, аби уможливити подальші стосунки подружжя, вільні від насильства [13].

Більшість програм для чоловіків використовує групові заняття, де обговорюються гендерні ролі та відбувається навчання таким навичкам, як вміння справлятися зі стресом та реакціями гніву, вміння брати на себе відповідальність за свої дії та надавати емоційну підтримку іншим. Як приклад, можна навести програму для чоловіків-кривдників, впроваджену

Загальнопольською службою допомоги «Блакитна лінія» [4]. Її основними напрямками роботи є: активізація емоційної сфери у напрямі розвитку міжособистісної сенситивності; розпізнавання стереотипів мислення та їх наслідків у стосунках з партнершею чи дітьми; усвідомлення відповідальності за власні дії; тренування вміння керувати собою та стримувати гнів та злість; переформулювання переконань щодо чоловічої самоідентифікації та ролі батька; відтренування ненасильницьких способів здійснення впливу (переговори, асертивність); обговорення особистих образ з минулого.

Цікавим є досвід інтервенційної роботи з насильством в сім'ї польських фахівців. Освітня Комісія в сфері залежностей Фонду ім. Стефана Баторія у Варшаві організувала і провела курси та інтервенційні програми для винуватців домашнього насильства. Основною метою організаторів було допомогти винуватцям перестати чинити насильство завдяки проходженню освітньої програми. Цілями програми було: довести до свідомості винуватців насильства, чим є насильство; допомогти в усвідомленні своєї агресивної поведінки по відношенню до близьких людей; навчитися визначати застерігаючі знаки, що передують агресивній поведінці; скласти «План безпеки», що застерігає від використання сили та насильства; набуття нових навичок розв'язання конфліктів і суперечок у сім'ї, без використання агресії; навчання партнерським відносинам у сім'ї; навчитися користуватися допомогою людей; навчання конструктивним способам прояву почуттів [12].

На сьогодні в Україні на запит уряду Координатор проектів ОБСЕ надає допомогу у реалізації програм у сфері протидії насильству в сім'ї. Окремим напрямом діяльності виокремлено корекційну роботу з чоловіками, які вчиняють насильство або належать до групи ризику щодо його вчинення [8].

Розроблена в рамках проекту програма передбачає комплексну роботу з кривдниками та базується на когнітивно-поведінковому підході, який широко застосовується в роботі з обраною цільовою групою. Комплексність полягає у поєднанні діагностичного, мотиваційного та технологічного блоків (останній з

яких включає індивідуальну та групову форми роботи). Мета програми – корекція агресивної поведінки осіб, формування нових соціально-прийнятних норм та цінностей, ненасильницької поведінки та гуманістичних цінностей. До проходження корекційної програми не допускаються особи з різними видами залежностей (алкоголізм, наркоманія т. д.), які спочатку мають пройти медичну реабілітацію.

Для проходження корекційної програми можуть формуватись як відкриті, так і закриті групи. У відкритій групі допускається зміна учасників, зокрема: за кількістю; заміна учасників, які пройшли корекційну програму, новими клієнтами. Відкрита група може діяти необмежений час. Протягом її існування можуть змінюватися спеціалісти, які впроваджують корекційну програму, але не доцільно змінювати орієнтацію та мету програми. Склад учасників закритої групи слід залишати незмінним. У випадку, якщо з групи вибули учасники, нових до складу групи приймати не рекомендується. Загальний обсяг курсу занять складає 56-58 годин. Оптимальна кількість учасників в групі є 7-8 осіб. Рекомендується проведення заняття 1 раз на тиждень, з тривалістю заняття 1,5–2 години. Паралельно з проведенням занять можливе систематичне проведення груп взаємопідтримки та взаємодопомоги, що у поєднанні матиме значно більший ефект при формуванні моделі ненасильницької поведінки.

Після проходження корекційної програми особи, які вчинили насильство в сім'ї або належать до групи ризику щодо його вчинення, отримують знання про поняття «насильство» та «насильство у сім'ї», можливі його наслідки та відповідальність за вчинення. Також вони розвинуть уміння розпізнавати спускові механізми вияву агресії та розрізняти власні почуття й почуття інших людей у ситуації конфлікту, аналізувати власні дії в ситуації насильства в сім'ї та визначати свої можливості на шляху до життя без насильства; контролювати прояви гніву та агресії щодо інших людей, аналізувати конфліктні ситуації та визначати власну роль у їх вирішенні, розв'язувати конфлікти; розуміти свої кордони та поважати кордони інших людей; налагоджувати та використовувати

ефективну комунікацію; аналізувати власні потреби та потреби близьких людей, визначати перспективні цілі на майбутнє та формувати життєві плани, реалізовувати власні плани соціально-прийнятним шляхом.

Корекційна робота буде ефективнішою, якщо паралельно учасник програми отримуватиме необхідні для нього соціальні послуги, що допоможуть у подоланні складних життєвих обставин або інших факторів, які підвищують ризик вчинення цією особою насильницьких дій. Успіх реалізації корекційної програми значною мірою залежить від професійної компетентності фахівців, які працюють з клієнтом, рівня їхньої підготовки, врахування ними потреб та запитів клієнта, застосування в роботі інтерактивних методів і творчих підходів.

Свідченням значущості інтервенційної роботи з чоловіками є й увага, що приділяється даному питанню на загальнодержавному рівні. Так, 8 травня 2014 року Міністерством соціальної політики України було затверджено Методичні рекомендації щодо організації проходження корекційних програм особами, які вчиняють насильство в сім'ї [7]. У цілому оцінка ефективності програм роботи з чоловіками-кривдниками в сім'ї є дуже суперечливою і має багато труднощів, передусім методологічних, для її здійснення. Натомість, огляд досліджень, метою яких була оцінка таких програм, свідчить про їх очевидну корисність для обох з подружжя. Безумовно найкращі результати досягаються при добровільному звертанні сім'ї за допомогою. Водночас існують і певні проблеми, як-от: широке трактування поняття «успішності», короткі періоди follow-up, труднощі у розрізненні ефекту програми від обставин особистого життя учасника та інші [4].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Насильство в сім'ї є однією з домінантних комплексних соціальних проблем в Україні. Її розв'язання пов'язане насамперед з ідентифікацією насильства в усіх його видах, формах та проявах; дієвою системою правової допомоги жертві насильства; подоланням його наслідків як для жертви, так і для сім'ї в цілому

як цілісної системи за допомогою діяльності соціальної мережі підтримки, до якої належать як державні, так і недержавні установи і організації; корекційною роботою спеціально навчених фахівців із особами, які вчиняють насильство в сім'ї; його профілактикою на різних етапах з різними цільовими групами.

В роботі з ситуацією насильства в сім'ї слід враховувати такі особливості клієнтів: травматичний досвід у дитинстві; відсутність чітких цілей стосовно власного майбутнього; перевага деструктивних способів спілкування в сім'ї; відсутність навичок конструктивної взаємодії; внутрішньо-особистісні порушення. Основними технологіями соціально-психологічної допомоги жінкам-жертвам насильства в сім'ї є консультування, діагностика, психокорекція та робота зі співзалежністю. Ці технології можна застосовувати як в індивідуальних, так і в групових формах роботи.

Консультативні стратегії ґрунтуються на: проведенні первинного інтерв'ю; наданні підтримки; заохочуванні вираження почуттів; акцентуванні на позитивних якостях постраждалої; наданні інформації; аналізі альтернатив; виробленні подальшого плану дій; адвокатуванні та захисті інтересів. Кваліфікована допомога психолога дає жінці можливість конструктивно пережити те, що сталося й перетворитися з «жертви насильства» в «людину, що пережила насильство».

Надання допомоги жертвам домашнього насильства не гарантує того, що воно не відтворюватиметься у разі відсутності роботи з реальними й потенційними порушниками закону. Усвідомлення цього привело до розуміння того, що однією зі стратегій попередження та протидії насильству в сім'ї, є індикативні втручання, спрямовані на тих, хто скоює акти насильства в сім'ї. Саме тому робота з чоловіками-кривдниками поруч із наданням допомоги потерпілим є невід'ємним елементом профілактичної роботи з попередження та протидії насильству в сім'ї. Один з напрямів подальшого дослідження вбачається у розробленні критеріїв ефективності корекційної роботи з чоловіками та їх впровадження у практичну діяльність професійних психологів.

Література

1. Гендерна дискримінація та насильство щодо жінок. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1398061293>
2. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001 р. №2789 (з наступними змінами і доповненнями). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2789-14>
3. Кальницька К. О. Особливості соціально-психологічної роботи з жінками, жертвами насильства в сім'ї / К. О. Кальницька // Соціальна робота як чинник гуманізації суспільного буття: Український та міжнародний досвід: Тези доповідей та виступів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 3-4 грудня 2010 року): – Чернігів : ЧДІЕУ, 2011. – С. 114-120.
4. Кальницька К. О., Кальницька Ю. С. Особливості роботи з чоловіками як стратегія протидії насильства в сім'ї / К. О. Кальницька, Ю. С. Кальницька // Безпека життєдіяльності жінок і чоловіків: гендерний аспект. Матеріали обласної наук.-практ. конференції. – Чернігів: ЧДПУ, 2007. – С.107-113.
5. Кальницька Ю. С. Модель кризового центру для жінок, які зазнали насильства в сім'ї / Ю. С. Кальницька // Соціальна політика та соціальна робота. – 2005. – №4. – С. 91-102.
6. Методичний посібник для фахівців, які впроваджують корекційні програми для осіб, які вчинили насильство в сім'ї / Г. Ю. Мустафаєв, І. І. Довгаль. – Київ, 2011. – 192 с.
7. Методичні рекомендації щодо організації проходження корекційних програм особами, які вчиняють насильство в сім'ї. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=163991&cat_id=163976

8. Програма корекційної роботи з особами, які вчинили насильство в сім'ї, та основні засади її реалізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osce.org/node/75925>
9. Проект Програми для дівчат (14-18 років) та жінок, які пережили насильство або належать до групи ризику / В. М. Бондаровська, Т. В. Журавель, О. Я. Куриленко та ін. – "Українська фундація громадського здоров'я", 2013. – 454 с.
10. Савчук О. М. Соціально-психологічна корекція стану співзалежних жінок, які зазнали насильства в сім'ї: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.05 / О. М. Савчук. – К., 2005. – 20 с.
11. Світ без насильства // Методичний посібник для фахівців з питань попередження насильства в сім'ї / І. Є. Куратченко, Н. В. Заїка, А. М. Гришина, В. М. Дуднік. – Запоріжжя, 2010. – 42 с.
12. Скорупска А. Інтервенційна програма для винувників домашнього насильства / А. Скорупска, Д. Сковроньски. – Львов: Центр «Дорога», 2007. – 108 с.
13. Bennett L., Williams O. Controversies and Recent Studies of Batterer Intervention Program Effectiveness, 2001. Available from: http://www.vawnet.org/Assoc_Files_VAWnet/AR_bip.pdf
14. Pence E., Paynar M. Power and Control: Tactics of Men Who Batter. The Duluth Model / Pence E., Paynar M. – Duluth: Minnesota Program Development, 1986. – 189 p.
15. Robertson N. Stopping Violence Programmes: Enhancing the Safety of Battered Women or Producing Better-Educated Batterers? / N. Robertson // New Zealand Journal of Psychology, 2002. – Volume 28. Issue 2. – P. 68
16. WHO multi-country study on women's health and domestic violence against women: summary report of initial results on prevalence, health outcomes and women's responses. Geneva, World Health Organization, 2005.

Kalnytska K.O.

**SOCIAL PSYCHOLOGICAL TECHNOLOGIES OF WORK WITH
BATTERED WOMEN AND INTERVENTION WORK WITH
PERPETRATORS OF DOMESTIC VIOLENCE**

The paper is dedicated to the problem of domestic violence and namely to the aspects of psychological support to the battered women and intervention programs with the batterers. Domestic violence is a complex phenomenon caused by the range of social, psychological, and economic factors. The effects of domestic violence are very harmful for all the family members exposed to it and especially for the victims who seek assistance from psychologist, social worker, and other specialists to cope with the consequences of the abuse.

Women who have experienced domestic violence experience multiple traumas that have various effects on the mind, body and spirit. Therefore, they need both social and psychological support which can be provided in different forms using various technologies.

Social psychological technologies of helping victims of domestic violence among others include psychological counseling, diagnostics, crisis intervention, and co-dependency therapy. These technologies can be used both in individual and group forms depending on the stage of the process of restoration and physical and emotional healing of the victim.

The article suggests that psychological support to the victims alone cannot effectively solve the problem of domestic violence. The intervention aimed at the perpetrators of abuse must be an essential element and a necessary measure in overcoming domestic violence. Generally, batterers intervention program is a psycho-educational group led by trained professional facilitators. Batterers learn to identify abusive behaviors and are taught to react non-abusively and instead communicate with their partner. Such programs have been already introduced in Ukraine.

Key words: domestic violence, battered women, men-batterers, violence prevention, counseling, co-dependency, intervention programs.

Відомості про автора

Кальницька Катерина Олексіївна, кандидат психологічних наук, доцент,
Чернігівський національний технологічний університет

Кальницька К.О. Соціально-психологічні технології роботи з жінками-жертвами насильства в сім'ї та чоловіками-кривдниками / К.О. Кальницька // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка [Текст]. Вип. 121. Т.1. / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка; гол. ред. Носко М. О. – Чернігів : ЧНПУ, 2014. – 228 с. (Серія: Психологічні науки). – С. 143-148.